

Van u vraagt wij draaien naar kritisch tegengeluid

De relatie tussen landschapsecologie en beleid

In LANDSCHAP 28/2 beklagt Saris zich over het gebrek aan kritiek in LANDSCHAP op het beleid van Bleker. Het is inderdaad relatief stil in de kolommen van dit tijdschrift. Waar komt de afname van kritisch geluiden in LANDSCHAP vandaan en wat zou de rechtvaardiging van zo'n geluid zijn? We beantwoorden deze vragen door te kijken naar de (historische) positionering van de landschapsecologie. Wat zijn de gevolgen daarvan, welke strategieën voor tegengeluiden zijn mogelijk en wat kan de rol van Landschap zijn?

Landschapsecologie is, ook internationaal, omstreeks 1970 ontstaan. Het vak bouwde voort op elementen uit de ecologie, plantencologie en systeemecologie, maar zeker ook op landschapperichte vakken binnen de geografie en was duidelijk interdisciplinair van karakter (Naveh & Lieberman, 1994). Belangrijk is verder dat het vak een missie had: behalve naar interdisciplinariteit streefde men naar een betere omgang met natuur en landschap en een beter onderbouwde landschap- en natuurbescherming, -inrichting en -planning (Cramer, 1987). Het vakgebied bewoog zich dus, net als de vakken waaruit het voortkwam, op de overgang tussen wetenschap en beleid, had een normatieve inslag, en was pluriform van karakter.

Dat betekent dat het vak op zeer uiteenlopende plaatsen en door mensen met zeer uiteenlopende achtergronden beoefend werd. Een groot deel van hen werkte bij op toepassingen gerichte onderzoeksinstituten, planologische instanties, natuurbeschermingsinstellingen of ingenieursbureaus. Een minderheid van de landschapsecologen werkte aan universiteiten, verdeeld over ecologische en geografische groepen. Veel landschapsecologen in Nederland waren verbonden aan Wageningen Universiteit of de daarmee later gelieerde instituten, zoals Alterra. Aan veel andere universiteiten hebben vakken als *restoration ecology*, landschapsecologie en milieukunde echter altijd onder druk gestaan vanwege hun interdisciplinaire of op toepassingen gerichte karakter.

Doordat landschapsecologie en de genoemde verwante vakken een poging deden wetenschap met beleid en praktijk te combineren vanuit het besef dat het beter moet met natuur, waren ze zeker als jonge disciplines kwetsbaar. Landschapsecologen zochten naar een manier om toepassingen en onderzoek aan universiteiten en onafhankelijk instituten zoals het NIOO te combineren. Ze wilden kennisverwerving, beleidsondersteuning en visieontwikkeling samenbrengen en daarmee ook verschillende opvattingen over natuur en kennisverwerving. De landschapsecologie moest dus nadrukkelijk contact onderhouden met de wetenschappelijke wereld, de beleidswereld en de instanties die vanuit een verwante visie opereren, de natuurbeschermingsinstanties, zonder daarmee vereenzelvigd te worden. Dat leverde geregeld de nodige spanningen op. In de periode van 1982 tot 1984 woedde er, onder andere in dit tijdschrift, bijvoorbeeld een polemiek over de definitie van wetenschap. Volgens landschapsecoloog Schroevers (Schroevers & Zonneveld, 1982; Schroevers, 1983) was wetenschappelijk onderzoek per definitie fundamenteel van karakter en was het onderscheid tussen toegepast en fundamenteel onderzoek niet zinvol. Er zou beter een onderscheid gemaakt kunnen worden tussen wetenschap en technologie. Technologie zou dan de toegepaste variant van wetenschap vertegenwoordigen. Volgens de milieukundigen De Groot en Udo de Haes (1984) moesten dit soort dichotomieën überhaupt op de schop. Er zou meer aan-

ESTHER TURNHOUT,
HENNY VAN DER
WINDT & MARLOUS
BLANKESTEIJN

Dr. E. Turnhout Leerstoelgroep
Bos- en natuurbeleid,
Wageningen Universiteit,
Postbus 47, 6700 AA
Wageningen
Esther.Turnhout@wur.nl
Dr. H.J. van der Windt
Rijksuniversiteit Groningen,
Wetenschap en Samenleving
Dr. M.L. Blankesteyn
Universiteit van Amsterdam,
Politologie

Foto **Flip Witte** ecologen van KWR onderzoeken de relatie tussen de beschikbaarheid van bodemnutriënten en de productiviteit van de vegetatie.

dacht moeten komen voor het belang van interdisciplinariteit en maatschappelijke relevantie in landschapsecologie en aanverwante jonge disciplines als de milieukunde, wilden deze vakgebieden, zoals door protagonisten van deze jonge wetenschappen als onderdeel van de missie werd geformuleerd, een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van allerlei milieuproblemen. Deze discussie weerspiegelt een trend binnen de wetenschap en het wetenschapsbeleid, die zich in deze periode aandien- de. In de loop van de jaren tachtig werd het onderscheid tussen fundamenteel en toegepast onderzoek minder scherp en werden interdisciplinariteit en maatschappelijke relevantie de nieuwe toverwoorden. De landschapsecologie van nu, inclusief de aan dit vakgebied inherente spanning tussen onderzoek en beleidsadvies, is een kind van deze tijdsperiode (Blanckesteijn, 2011).

Positionering van de landschapsecologie

Als we het voorgaande confronteren met de huidige praktijk van de landschapsecologie is de situatie niet veel veranderd. De missie op de website van de WLO is nog steeds gelijk aan die uit de tachtiger jaren van de vorige eeuw en hetzelfde geldt ook voor die in internationale overzichtswerken (Navez & Lieberman, 1994). De landschapsecologie is een wetenschappelijke discipline die gericht is op het leveren van een nuttige bijdrage aan natuur en maatschappij. Het onderzoek vindt in belangrijke mate plaats aan zogenaamde kennisinstututen als Alterra en het LEI en ook bij Deltares of het Planbureau voor de Leefomgeving. Auteurs van deze instituten publiceren dan ook veelvuldig in LANDSCHAP. Deze organisaties hebben als doel om kennisproductie en beleid te verbinden. En dit kan gevolgen hebben voor de keuze van thema's en de gehanteerde normatieve kijk- richting. De nauwe oriëntatie op de overheid betekent dat een afstemming op deze overheid – immers vaak de

opdrachtgever – noodzakelijk is. Dat heeft consequen- ties voor de inkadering van het onderwerp en de gehan- teerde probleemdefinitie maar soms ook voor de metho- de, omdat er immers op korte termijn antwoorden nodig zijn en de tijd voor experimenteel onderzoek ontbreekt. Ruimte voor interpretatie, creativiteit en bijstelling is er zeker, maar deze is relatief beperkt. Het Planbureau voor de Leefomgeving bijvoorbeeld, richt zich op overheids- beleid en moet de beleidsdoelstellingen centraal stellen. Het hanteren van eigen normatieve kaders brengt de ge- loofwaardigheid en legitimiteit in gevaar, want een plan- bureau hoort immers geen beleid te maken (Huitema & Turnhout, 2009). Het leveren van fundamentele kritiek op de overheid is dus voor een dergelijke organisatie contraproductief. Het brengt niet alleen opdrachten in gevaar maar ook haar positie.

Uiteraard zijn er meer mogelijke verklaringen voor het achterblijven van kritische geluiden in LANDSCHAP, waaronder de toenemende druk op wetenschappers om internationaal te publiceren. Echter, volgens ons is het belangrijk om stil te staan bij de mogelijke consequen- ties van de positionering van de landschapsecologie voor natuuronderzoek en -beleid.

Netwerken van gelijkgestemden

Als gevolg van de intieme connecties, frequente interac- ties en wederzijdse afhankelijkheden tussen natuurbe- leid en (landschaps)ecologie, zijn vaak netwerken ont- staan van professionals die, ongeacht waar ze op dat mo- ment werken, elkaar goed kennen en goed kunnen sa- menwerken. In dergelijke netwerken worden beleid en onderzoek in een vroeg stadium op elkaar afgestemd, veelal impliciet, zonder duidelijke opdracht of vraag. Tegelijk zijn er in dit soort netwerken spanningen mo- gelijk, als de opvattingen over de normatieve ruimtes, wetenschappelijke kwaliteit of het gewenste beleid uit-

Foto **Flip Witte** team
Ecologie van KWR op veld-
bezoek in de duinen van
Meijndel

eenlopen. We beschrijven hier ter illustratie enkele voorbeelden van dergelijke netwerken (zie voor meer achtergrond: Turnhout, 2003; Turnhout & Buizer, 2010; Van der Windt, 1995; Van der Windt & Swart, 2008; Cramer, 1986; Blankesteijn, 2011).

Een bekend voorbeeld van zo'n netwerk is het samenwerkingsverband rond half-natuurlijke landschappen dat werd gedomineerd door de ecooloog/natuurbeschermer Victor Westhoff en zijn leerlingen en waarin ambtenaren van de toenmalige ministeries (CRM en L&V) naast medewerkers van SBB, universitaire onderzoeksgroepen en voorlopers van het RIVON een belangrijke rol speelden. Inzichten en opvattingen binnen dit netwerk bepaalden lange tijd het natuurbeschermingson-

derzoek, -beheer en -beleid. Pas na de intrede van nieuwe ecologen en natuurbeschermers in de jaren 1970-1980, de conflicten in het landelijk gebied en de ervaringen met de Oostvaardersplassen werden die opvattingen en inzichten serieus ter discussie gesteld en kwamen er nieuwe, aanvullende, benaderingen.

Ook in andere domeinen hebben ecologen van oudsher veel invloed gehad. Tot ver in de jaren zestig streefde een hecht netwerk van cultuurtechnici, landbouwwetenschappers, ambtenaren en boerenorganisaties naar kanalisatie van alle beken. Omstreeks 1970 kwam er steeds meer kritiek op deze aanpak, in Twente bijvoorbeeld van ecologen, milieukundigen en natuurbeschermers. Zij ontwierpen bovendien alternatieven op basis van princi-

pes uit de landschapsecologie. Uiteindelijk werden niet alleen de voornemens tot kanalisatie geschrapt, maar ontwikkelden de critici in samenwerking met het lokale waterschap alternatieve ontwerpprincipes en -termen voor het inrichten van de beken, zoals natuurvriendelijke oevers. Ze haakten aan bij de jonge traditie van 'natuurbouw', een benadering die samen met natuurontwikkeling een hoge vlucht zou nemen. Deze aanpak vormde de kern voor een nieuw netwerk dat zich niet tot Twente beperkte en gepaard ging met nieuwe subsidieregels, nieuwe praktijken en nieuwe inzichten. De lokale ervaringen met 'beekherstel' dienden als een belangrijke inspiratie.

Omstreeks 1990 waren er vele initiatieven waarin ecologen en beleidsmakers samenwerkten. Zo drongen verschillende ministeries en diensten zoals Rijkswaterstaat en SBB aan op toetsbare natuurdoelstellingen. We zien het bijvoorbeeld terug in de nota Dynamiek en Vernieuwing (LNV, 1995) met als slogan: sturen op hoofdlijnen, toetsen op resultaat. Vrijwel tegelijkertijd publiceerde het IKC het Handboek Natuurdoeltypen (Bal et al., 1995) dat een basis creëerde voor het toetsen op resultaat. Zonder dat dit handboek een formele beleidsstatus had, werden op veel plaatsen planning-, monitoring- en onderzoeksprogramma's aangepast en meer gericht op de in het handboek genoemde doelsoorten, ondanks forse kritiek op de systematiek. Rond de Ecologische Hoofdstructuur en ecologische verbindingzones deed zich een vergelijkbare ontwikkeling voor.

Op dit moment zien we de opkomst van het begrip 'ecosysteemdienst', dat de aandacht richt op de diensten die biodiversiteit levert en op de economische waarde hiervan. Dit begrip past uitstekend bij (inter)nationale beleidstendensen waarin benadrukt wordt dat natuurbescherming niet in de weg mag staan van economische ontwikkeling. Ook Nederlandse ministeries stimuleren

het gebruik van deze nieuwe term. NWO draagt eraan bij via het onderzoeksprogramma 'biodiversiteit werkt', dat ontwikkeling en gebruik van kennis over ecosysteemdiensten wil bevorderen. Ook hier zien we wederzijdse afstemming tussen wetenschap en beleid.

Deze voorbeelden laten de interacties tussen landschapsecologie en beleid zien. Ze zijn productief in die zin dat er afstemming is. Echter, ze gaan onvermijdelijk gepaard met keuzes en uitsluitingen. Soorten die niet als doelsoort of beleidsrelevante soort staan aangemerkt krijgen minder aandacht, niet bouwbaar of ontwikkelbare natuur krijgt weinig ruimte, biodiversiteit die niet 'werkt' (voor economie en bedrijfsleven) wordt niet geteld en telt mogelijk niet mee. Het is belangrijk om steeds de aandacht te vestigen op dergelijke uitsluitingen en de mogelijke consequenties daarvan.

Strategieën voor landschapsecologie

Voorgaande schetst een beeld van de landschapsecologie waarin het vak nauw aansluit bij beleidsvragen en er ook daadwerkelijk veel met beleidsmakers meegedacht en overlegd wordt. Dat heeft zoals gezegd grote voordelen. Echter, we zijn van mening dat dit niet mag ont-aarden in een 'u vraagt, wij draaien' mentaliteit. Zoals we hierboven betogen leidt wederzijdse afstemming tussen landschapsecologie en natuurbeleid (en mogelijk natuurbescherming) ook tot uitsluiting. Daarom is dergelijke afstemming en samenspraak alleen te verdedigen als er geregeld discussie en reflectie is. Zolang de loyaliteiten min of meer in elkaars verlengde liggen hoeft er geen probleem te zijn. De laatste decennia is dat ook het geval geweest: natuurbescherming en natuurbeleid waren beide gecommiteerd aan de Ecologische Hoofdstructuur, beleidsadvisering en beleid konden goed door een deur waar het ging om onderzoeksprogrammering en kennisgebruik. Nu is de situatie duidelijke

---

lijk anders en komen de beperkingen van de tot nu toe gevoerde aanpak prominent naar voren, ook voor de landschapsecologie. Een andere benadering lijkt gewenst waarin meer ruimte is voor open (kritische) discussie.

Daarin heeft LANDSCHAP een traditie. Vooral in de jaren zeventig en tachtig vormde het tijdschrift (en haar voorloper 'Mededelingen Werkgemeenschap Landschapsecologisch Onderzoek') het toneel voor kritische discussies over milieukartering, ecologische normstelling en de maatschappelijke missie van relatief jonge disciplines als de milieukunde en de landschapsecologie (Dekker, 1980, Werkgroep Kritische Biologen et al., 1982, Hueck-Van der Plas & Eijsackers, 1987; Blankesteijn, 2011). Vooral de werkgroep Kritische Biologen was een aanjager van reflectie op de relatie tussen landschapsecologie en beleid. Ook individuele wetenschappers leverden hun bijdrage aan discussies over de definitie, missie en status van de landschapsecologie.

We delen de observaties van Frank Saris en Jerry van Dijk (2011), dat dergelijke kritische geluiden momenteel niet prominent aanwezig zijn, in ieder geval niet in LANDSCHAP. Dat is in zekere zin begrijpelijk, want laten we eerlijk zijn, de context is niet gunstig: het maatschappelijk tij voor natuurbeschermers en -onderzoekers is kil. Meepraten met het dominante beleidsdiscours en je richten op de thema's en doelstellingen die daarbinnen relevant zijn, is mogelijk de beste manier om nog iets te bereiken. Maar wie zich bedient van het dominante discours bevestigt en versterkt de relevantie ervan, gaat er deel van uit maken en daardoor wordt het lastig om afstand te nemen voor kritische beschouwing en reflectie. Het ontbreken van kritische geluiden is de dood in de pot, maar een kritische benadering is niet zonder risico's. Fundamentele kritiek leveren kan alleen door je buiten het dominante discours te begeven en actief een

tegendiscours te ontwikkelen. En het gevaar daarvan is, dat je geen luisterend oor vindt omdat je bijdrage niet begrepen en/of niet op prijs wordt gesteld. Ook de vraag naar beleidsrelevantie, wetenschappelijke integriteit en loyaliteit zal aan de orde komen.

De uitdaging voor de landschapsecologie en, specifiek, het tijdschrift LANDSCHAP is volgens ons niet zozeer om te kiezen tussen 'meepraten' of 'kritiek', maar om manieren te vinden om deze 'strategieën' elkaar te laten versterken. Hiervoor kunnen we de natuurbeschermingsbeweging als voorbeeld nemen. Deze heeft uiteenlopende strategieën gehad, zij het vaak afhankelijk van de strategische ruimte die de overheid en de organisatie bood (Dekker, 2002; Cramer, 1989). Er zijn belangrijke verschillen tussen organisaties: het Wereld Natuur Fonds opereert met een internationale bril, werkt samen met multinationals en voert krachtige lobby's bij politici, terwijl Greenpeace blokkades organiseert. Hierdoor ontstaan niet alleen heldere profielen, maar tegelijk ook een productieve taakverdeling waarbij de verschillende strategieën elkaar kunnen versterken. Ook landschapsecologen zouden verschillende strategieën kunnen hanteren en een dergelijke diversiteit in strategieën kunnen bewaken (Van der Windt 1992; in druk).

De rol van LANDSCHAP

Het is van groot belang om een forum te vinden of te activeren waarin zowel loyale beleidsondersteuners als criticasters de ruimte krijgen. Aan de orde zijn vragen als: welke strategieën zijn wenselijk en mogelijk; wat willen we met natuur en landschap in dit land en daarbuiten, en waarom; welke rol zien we voor beleids- en andere actoren; hoe positioneren landschapsecologen zich ten opzichte van beleid, wetenschap en natuurbescherming; welke rollen moeten en kunnen landschapsecologen spelen – criticasters, meedenkers, uitvoerders – en

hoe zijn die te rechtvaardigen; welke kennis moet ontwikkeld worden en hoe en is de kennisinfrastructuur wel toereikend voor productieve interacties tussen verschillende soorten kennis en inzichten? Omdat een te zwakke relatie tussen onderzoekers, beleidsadviseurs en beleidsmakers hoe dan ook niet wenselijk is, zullen beleidsmakers bij deze discussies betrokken moeten worden. De onderlinge afstemming heeft per slot van rekening ook veel goeds opgeleverd.

Juist in de huidige omstandigheden lijkt het ons nodig dat de landschapsecologie zich bezint op strategieën om ook kritische geluiden te mobiliseren. LANDSCHAP zou daarin een rol kunnen vervullen. Het tijdschrift heeft zich in het verleden in dit opzicht bewezen. Natuurlijk is dat lastiger geworden, gezien de opkomst van snelle media als twitter. Het tijdschrift verschijnt immers eens in het kwartaal. Deze vertraging kan echter ook gezien

worden als iets positiefs. Het biedt de mogelijkheid tot diep(er)gaande reflectie op de rol van de landschapsecologie in relatie tot het voorgenomen natuurbeleid. Dit is een gezonde bezigheid voor elke discipline – niet alleen in de fase dat een jonge discipline haar demarcatiewerkzaamheden verricht en zich als discipline probeert te vestigen, maar juist ook wanneer zij een geaccepteerde gesprekspartner van beleidsmakers is geworden. Juist dan bestaat, zoals wij betoogden, het gevaar dat men het dominante discours kritiekloos accepteert.

Alle fora en media die zich daarvoor lenen moeten in de toekomst worden benut. Als de WLO-leden daartoe geen mogelijkheden zien in dit tijdschrift of via welk forum of medium dan ook, is het de vraag of landschapsecologie – gegeven de zelfgeformuleerde missie – nog bestaansrecht heeft.

Literatuur

Bal, D., Y.R. Hoogeveen, S.R.I. Jansen & P.J. van der Reest, 1995. Handboek natuurdoeltypen in Nederland. Informatie Kennis Centrum Natuurbeheer, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Blankesteyn, M.L., 2011. Tussen wetten en weten: de rol van kennis in waterbeheer in transitie. Den Haag, Boom Lemma.

Cramer, J.M., 1987. Mission-orientation in Ecology, the case of Dutch fresh-water ecology. Amsterdam, Rodopi.

Cramer, J., 1989. De groene golf, geschiedenis en toekomst van de Nederlandse milieubeweging. Utrecht, Van Arkel.

Dekker, J.N.M., 1980. Maatschappelijke ontwikkelingen en hun betekenis voor de prioriteitstelling van landschapsecologisch onderzoek. Mededelingen. Werkgemeenschap Landschapsecologisch Onderzoek, 7, nr 1, p 12-16.

Dekker, J., 2002. Dynamiek in de Nederlandse natuurbescherming. Universiteit Utrecht.

Groot, W.T. de & H.A. Udo de Haes, 1984. Landschapsecologie en milieukunde: enkele paradigmatische danspassen. Landschap 1, nr. 2, p 85-90.

Hueck-van der Plas, E.H. & H. Eijsackers, 1987. Ecologische normen voor de bodem: drijfzand of vaste grond?, Landschap 4, nr. 5, p 17-27.

Huitema, D. & E. Turnhout, 2009. Working at the science-policy interface: a discursive analysis of boundary work at the Netherlands Environmental Assessment Agency. Environmental Politics 18, p 576-594.

LNV, 1995. Dynamiek en vernieuwing, prioriteitennota 1994-1998. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Naveh, Z. & A. Lieberman, 1994. Landscape Ecology, theory and applications. Heidelberg, Springer.

Saris, F.J.A. & J. van Dijk, 2011. WLO/Landschap is wel/niet de weg kwijt. Landschap 28/2: 89-90.

Schroevers, P.J. & I.S. Zonneveld (red.), 1982. Landschapstaal: een stelsel van basisbegrippen voor de landschapsecologie. Wageningen, Pudoc.

Schroevers, P.J., 1983. Milieukunde is best nuttig, maar geen wetenschap. Mededelingen Werkgemeenschap Landschapsecologisch Onderzoek, 10, nr. 3, p 145-147.

Turnhout, E., 2003. Ecological Indicators in Dutch nature conservation: science and policy intertwined in the classification and evaluation of nature. Amsterdam, Aksant.

Turnhout, E. & M. Buizer, 2010. Biodiversiteit is meer dan alleen tellen, meten en rekenen, *Bionieuws* 20, 30 Oktober, p 12-13.

Werkgroep Kritische Biologen, J.N.M. Dekker & T.E.M. van Leeuwen, 1982. De natuur is achterhaald; de beperkte natuuropvatting van de traditionele natuurbescherming. Mededelingen Werkgemeenschap Landschapsecologisch Onderzoek 9, nr. 3-4, p 114-125.

Windt, H.J. van der, 1992. A changing role for environmental scientists in the Wadden Sea. In: N. Dankers, C. Smit & M. Scholl (eds.). Present and Future conservation of the Wadden Sea, NIOZ publication series no. 20, p 117-122.

Windt, H.J. van der, 1995. En dan: wat is natuur nog in dit land? Meppel, Boom.

Windt, H.J. van der, in druk. Biologists bridging science and the conservation movement. *Environment & History*.

Windt, H.J. van der & J.A.A. Swart, 2008. Ecological corridors: connecting science and politics. *Journal of Applied Ecology* 45, p 124-132.